

МЕЖІ РЕГУЛЮВАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКА ПОЛІЦІЇ ТРУДОВИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Мух К. Б.

Захист прав працівників у трудовому законодавстві, нормативних правових актах і колективних угодах в основному залежить від наявності трудових відносин між роботодавцем і працівником. Нині трудові правовідносини - відносини, що виникають між працівником і роботодавцем у процесі роботи, є невід'ємною частиною життя кожної людини.

Традиційно у правовій науці особливу увагу вчених привертають питання суті юридичної відповідальності. Такі питання, однозначно, не можуть залишатись без уваги. Визначення меж регулювання юридичної відповідальності працівників Національної поліції України трудовим законодавством є актуальним питанням. Значущість розгляду цього аспекту зумовлена специфічним суб'єктом таких трудових правовідносин.

Основні принципи організації трудових правовідносин в Україні закріплені в Конституції України. Кодекс законів про працю України розширює її положення, дає перелік основних прав і обов'язків сторін трудових відносин, який, у свою чергу, не є вичерпним і може бути доповнений за згодою сторін у трудовому договорі, а також локальними нормативними актами у сфері трудового права. У статті досліджується специфічний суб'єкт - поліцейські. Такі трудові правовідносини регулюються як основними законами України, так і спеціальними, але останні не повинні суперечити загальним.

Унаслідок порушення даних прав і невиконання обов'язків, порушення законодавства про працю та спеціальних законів України / локальних нормативно-правових актів, які регулюють трудові правовідносини між поліцейським та роботодавцем, виникає юридична відповідальність у галузі трудових відносин, яка являє собою обов'язок працівника або роботодавця, який порушив трудове законодавство, нести відповідальність один перед одним і перед державою.

У статті розглядаються й аналізуються законодавчі акти, які регламентують та регулюють юридичну відповідальність працівників Національної поліції України. Спираючись на законодавчі акти, встановлюються межі регулювання юридичної відпо-

відальності поліцейських трудовим законодавством України.

Ключові слова: юридична відповідальність, працівник, поліцейський, Національна поліція України, трудові правовідносини.

Mukh K. B. Limits of regulation of legal responsibility of a police officer by the labor law of Ukraine

The protection of workers' rights in labor law, regulations and collective agreements depends largely on the existence of an employment relationship between the employer and the employee. Currently, labor relations - the relationship that arises between the employee and the employer in the process of work, are an integral part of everyone's life.

Traditionally, in legal science, scientists pay special attention to the essence of legal responsibility. Such issues clearly cannot be ignored. But determining the limits of regulation of legal liability of employees of the National Police of Ukraine by labor legislation is a very important issue. The importance of considering this aspect is expressed in the specific subject of such employment.

The basic principles of the organization of labor relations in Ukraine are enshrined in the Constitution of Ukraine. The Labor Code of Ukraine, expanding its provisions, provides a list of basic rights and obligations of the parties to labor relations, which in turn is not exhaustive and can be supplemented by agreement of the parties in the employment contract, as well as local regulations in the field of labor law. Our article examines a specific subject - the police. Such labor relations are regulated by both the basic Laws of Ukraine and special ones, but the latter should not contradict the general ones.

As a result of violation of these rights and non-fulfillment of duties, as a result of violation of labor legislation and special laws of Ukraine (local regulations) governing labor relations between the police and the employer, there is legal liability in the field of labor relations, which is a duty an employee or employer who has violated labor laws, be accountable to each other and to the state.

Our article considers and analyzes the legislative acts that regulate and regulate the legal liability of employees of the National Police of Ukraine. Based on legislative acts, the limits of regulation of legal

liability of police officers by labor legislation of Ukraine are established.

Key words: *legal responsibility, employee, policeman, National Police of Ukraine, labor relations.*

Постановка проблеми та її актуальність. Відповідальність - одна з фундаментальних правових категорій. Відповідальність відіграє важливу роль у підтримці правопорядку, законності та дисципліни. Аналіз суджень із питання регулювання юридичної відповідальності працівників Національної поліції України трудовим законодавством України має свої ототожнення та певні спільні риси з видами відповідальності працівників, діяльність яких регулюється Кодексом законів про працю України (далі - КЗпП).

Стаття присвячена дослідженню чинного законодавства України, яке регулює юридичну відповідальність працівників Національної поліції України в межах трудових правовідносин. З огляду на специфіку виконання службових функцій поліцейськими, а також на те, що такі працівники є спеціальним суб'єктом трудових правовідносин, юридична відповідальність останніх дещо відрізняється від відповідальності «загальних» працівників, зокрема й регламентація її на законодавчому рівні. Отже, постає необхідність дослідження і проведення аналізу законодавчої бази щодо юридичної відповідальності поліцейських за трудовим законодавством України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Учені в галузі трудового права України досліджували інститут юридичної відповідальності працівників. Цією проблемою цікавилися вчені: В.Б. Авер'янов, О.М. Бандурка, Д.М. Бахрах, В.С. Венедиктов, Ю.П. Битяк, М.І. Іншин, С.С. Алексєєва, В.М. Кудрявцева, В.В. Лазарева, Н.М. Хуторян та інші. У трудовій літературі мало розглянуті питання щодо меж регулювання юридичної відповідальності поліцейських трудовим законодавством України. Наша стаття направлена для усунення цього недоліку.

Метою статті є розкриття особливостей регулювання юридичної відповідальності працівників Національної поліції трудовим законодавством України.

Завдання дослідження - вивчення регулювання юридичної відповідальності працівників Національної поліції трудовим законодавством України.

Наукова новизна дослідження. Натепер в Україні не досліджувались межі регулювання юридичної відповідальності працівників поліції трудовим законодавством України на монографіч-

ному рівні. Незважаючи на досить широкі обговорення юридичної відповідальності працівників узагалі та поліцейських зокрема, дані проблеми залишаються дискусійними, потребують пильної уваги. У статті, з урахуванням положень законодавчих актів, досліджуються межі регулювання юридичної відповідальності поліцейських трудовим законодавством України.

Виклад основного матеріалу. На конституційному рівні щодо виразу юридичної відповідальності є принципове положення про те, що здійснення прав і свобод людини і громадянина не повинно порушувати права і свободи інших осіб. Будь-яка посадова особа, яка здійснює керівництво визначеною ділянкою роботи, увесь час несе відповідальність за те, щоб робота виконувалася успішно й ефективно.

У гл. I КЗпП України закріпленні загальні положення щодо регулювання трудових правовідносин (ст. 3), законодавство про працю (ст. 4), особливості регулювання праці деяких категорій працівників (ст. 7), регулювання трудових відносин громадян, які працюють за межами своїх держав (ст. 8).

У нових економічних умовах для держави України правильне розуміння юридичної відповідальності дуже важливо в соціальному, юридичному та політичному сенсі. Воно має величезне значення для наукового розроблення проблеми прав особистості, суб'єктивних прав, удосконалення законодавства України в цій галузі, для підвищення відповідальності державних органів і посадових осіб, а також усіх громадян за доручену їм справу.

У сфері трудового права юридична відповідальність виступає передусім у її загальному позитивному значенні - як відповідальне ставлення особи до своїх обов'язків, покладених на неї законом, правильне, сумлінне й ефективне їх виконання, дієвий державний та громадський контроль над таким виконанням обов'язків.

Вищезазначене дозволяє зробити висновок про те, що юридична відповідальність - це соціально-правовий інститут, норми якого вносять вклад у процес формування основних елементів здійснення правової демократичної держави. Вона є основною частиною соціальної відповідальності. Юридична відповідальність є владно-примусовим способом впливу на суб'єктів правовідносин, як і державний примус. Загалом зміст юридичної відповідальності полягає в покаранні за порушення правових норм. Вона завжди пов'язана з державним осудом суб'єкта правовідносин, який притя-

гується до відповідальності, обмеженням прав особи, яка порушила правову норму.

Завданням юридичної відповідальності є не тільки покарання особи, яка вчинила протиправне діяння, а й утримання її від скоєння нових протиправних дій / бездіяльності.

Натепер залишаються дискусійними питання про місце відповідальності у сфері трудового права. Норми, що регулюють відповідальність, розосереджені по всьому КЗпП України, що породжує труднощі в застосуванні їх на практиці. У трудовому праві існує інститут відповідальності, а КЗпП України містить положення щодо відповідальності за порушення трудового законодавства й інших нормативно-правових актів, що містять норми трудового права, які включають, окрім трудових, цілий комплекс кримінальних, адміністративних і цивільних нормативних правових норм, які мають бланкетний характер.

Галузева належність юридичної відповідальності до трудового права визначається характером правопорушення та суб'єктивним складом. Юридична відповідальність за трудовим правом полягає в обов'язку суб'єктів трудових правовідносин відповідати за недотримання трудової дисципліни. Правовою підставою для притягнення суб'єкта трудових правовідносин до юридичної відповідальності є трудове правопорушення.

Науковці визначають трудове правопорушення як винне протиправне невиконання чи неналежне виконання трудових обов'язків суб'єктами трудових правовідносин [2, с. 6].

На наш погляд, поняття «трудова правопорушення» є узагальнювальним, яке встановлює факт невиконання або неналежного виконання трудових функцій суб'єктами трудових правовідносин. Зауважимо, що, на жаль, дотепер у науці немає концепції відповідальності за трудовим правом як виду юридичної відповідальності. Водночас обґрунтоване і правильне теоретичне вирішення цієї проблеми багато в чому б визначило позитивну діяльність працівників і законодавця. Сучасне дослідження проблем відповідальності за трудовим правом України зводиться лише до розгляду дисциплінарної та матеріальної відповідальності.

Цікавою є думка Г.І. Чанишевої, Н.Б. Болтінох, які вважають, що трудова правопорушення і дисциплінарний проступок не збігаються за змістом. Трудова правопорушення складається із двох різновидів: дисциплінарного проступку і майнового трудового правопорушення [3, с. 331].

У гл. X КЗпП України, статутах, положеннях і актах законодавства про дисциплінарну відпо-

відальність регулюється дисциплінарна відповідальність працівника за порушення ним трудових обов'язків. У процесі дослідження теоретичних аспектів у рамках дисциплінарної відповідальності можна розділити останню на два види:

1) загальна - до якої притягуються всі працівники;

2) спеціальна - до якої притягуються окремі категорії працівників. Їхня діяльність врегульована статутами, спеціальними законами тощо (державні службовці, працівники прокуратури, Національної поліції, митної організації, судді й інші).

Спільними в цих видах дисциплінарної відповідальності є підстави для притягнення порушників трудових обов'язків і обставини, які враховуються в разі притягнення: ступінь тяжкості проступку, завдана шкода, обставини, за яких вчинено проступок, попередня робота працівника [4, с. 983].

У гл. IX Кодексу законів про працю України регламентуються гарантії в разі покладання на працівників матеріальної відповідальності за шкоду, якої завдано підприємству, установі, організації, зокрема, у ст. 130 цього Кодексу наголошено, що матеріальна відповідальність - це відповідальність працівників за шкоду, завдану підприємству, установі чи організації, унаслідок порушення покладених на них трудових обов'язків [5].

У результаті дослідження ст. ст. 131 та 139 КЗпП України вбачаємо, що матеріальна відповідальність впливає з обов'язку працівника дбайливо ставитись до майна власника та вжити заходів щодо запобігання шкоді [5].

Матеріальній відповідальності властиві ознаки дисциплінарної, крім цього, її особливість убагацьється у схожості з ознаками майнової відповідальності, а це вже зближує її із цивільно-правовою відповідальністю. Тому на практиці виникає плутанина щодо застосування майнової відповідальності у трудових правовідносинах або матеріальної відповідальності в цивільно-правових відносинах.

Суб'єктами матеріальної відповідальності за нормами трудового права можуть бути тільки працівники, які перебувають (або перебували на час завдання шкоди) у трудових відносинах із тим роботодавцем, якому вони завдали матеріальної шкоди. У разі цивільно-правових відносин особи, які виконують якусь роботу або надають послуги організації, несуть майнову відповідальність за нормами цивільного права, бо не підкоряються правилам її внутрішнього трудового розпорядку.

Отже, цивільно-правова відповідальність за порушення трудового законодавства має місце тоді, коли за вказане порушення передбачена відповідальність нормами не трудового, а цивільного законодавства.

Відповідно до ст. ст. 130 та 138 КЗпП України, матеріальна відповідальність має чітко визначені ознаки, а саме:

- 1) наявність прямої дійсної шкоди;
- 2) діяння працівника мають бути винними, винуватість таких діянь доводить роботодавець (презумпція невинуватості працівника);
- 3) застосовується лише в межах і порядку, передбачених законодавством;
- 4) не застосовується матеріальна відповідальність, коли шкоди завдано внаслідок крайньої необхідності, в умовах дії нормального виробничо-господарського ризику, неодержані прибутки;
- 5) працівник притягується до матеріальної відповідальності незалежно від застосування до нього дисциплінарної, адміністративної або кримінальної відповідальності [5].

Якщо вивчати ст. 137 КЗпП України, убачаються збіги між матеріальною та дисциплінарною відповідальністю:

- 1) пряма дійсна шкода;
- 2) ступінь вини працівника;
- 3) конкретна обстановка;
- 4) майновий стан працівника [5].

Отже, об'єднує матеріальну та дисциплінарну відповідальність таке:

1. Порушення трудових обов'язків працівником.
2. Вину працівника доводить роботодавець.
3. Діє презумпція невинуватості працівника.

Крім цього, працівник за той самий проступок може притягуватись до обох видів відповідальності.

Варто зауважити, якщо в діяннях працівника будуть убачатись ознаки кримінального чи адміністративного правопорушення, то в такому разі застосовується ще й відповідна відповідальність, виходячи зі скоєного діяння.

Адміністративна відповідальність - це міра державного примусу у вигляді адміністративного покарання за вчинення адміністративного правопорушення. До адміністративних правопорушень у сфері праці належать: ухилення від оформлення або неналежне оформлення трудового договору або укладення цивільно-правового договору, фактично регулює трудові відносини між працівником і роботодавцем, невиплата або неповна виплата в установленний строк заробітної плати, інших

виплат, що здійснюються в рамках трудових відносин, якщо ці дії не містять кримінально караного діяння, або встановлення заробітної плати в розмірі, менше передбаченого трудовим законодавством тощо.

За найбільш грубі порушення трудового законодавства, інших нормативно-правових актів, що містять норми трудового права, настає кримінальна відповідальність.

У підсумку зазначимо, що у трудовому праві розрізняють два види відповідальності - дисциплінарну та матеріальну, які, у свою чергу, мають спільні та відмінні риси.

Працівники Національної поліції є спеціальним суб'єктом трудових правовідносин. Згідно зі ст. 3 Закону України «Про Національну поліцію» у своїй діяльності поліція керується Конституцією України, міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, цим та іншими законами України, актами Президента України та постановами Верховної Ради України, ухваленими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, а також виданими відповідно до них актами Міністерства внутрішніх справ України, іншими нормативно-правовими актами [1].

Крім того, Дисциплінарний статут Національної поліції України від 15 березня 2018 р. визначає сутність службової дисципліни в Національній поліції України, повноваження поліцейських та їхніх керівників із її додержання, види заохочень і дисциплінарних стягнень, а також порядок їх застосування й оскарження.

У цьому Статуті ст. 1 регламентується визначення поняття службової дисципліни - дотримання поліцейським Конституції та законів України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, актів Президента України і Кабінету Міністрів України, наказів Національної поліції України, нормативно-правових актів Міністерства внутрішніх справ України, Присяги поліцейського, наказів керівників [6].

У ст. 19 Закону України «Про Національну поліцію» закріпленні види відповідальності поліцейських: у разі вчинення протиправних діянь поліцейські несуть кримінальну, адміністративну, цивільно-правову, матеріальну та дисциплінарну відповідальність відповідно до закону. Підстави та порядок притягнення поліцейських до дисциплінарної відповідальності, а також застосування до поліцейських заохочень визначаються Дисциплінарним статутом Національної поліції України, що затверджується законом [1].

У розд. III Дисциплінарного статуту Національної поліції України визначено відповідальність поліцейського, дисциплінарний проступок, дисциплінарне стягнення, його види, службове розслідування (хто проводить, строки проведення, яким чином тощо), відсторонення поліцейського від виконання службових обов'язків (посади), забезпечення поліцейському права на захист, порядок застосування дисциплінарних стягнень, повноваження керівників щодо застосування дисциплінарних стягнень, строки застосування дисциплінарних стягнень, дотримання дисциплінарних стягнень, строк дії дисциплінарних стягнень, наслідки їх застосування тощо [6].

Питання матеріальної відповідальності поліцейського натеper актуальні. Адже в Законі України «Про Національну поліцію» вона закріплена, але немає процедури її застосування на законодавчому рівні. Тому натеper поряд із цивільним та трудовим законодавством це питання регламентують такі спеціальні нормативно-правові акти:

1. Закон України «Про матеріальну відповідальність військовослужбовців та прирівняних до них осіб за шкоду, завдану державі» від 3 жовтня 2019 р.;

2. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку озброєння, зброї та боєприпасів до неї, нестача або розкрадання яких відшкодовується винними особами у кратному співвідношенні до їх вартості» від 15 липня 2020 р. тощо.

Крім того, матеріальна відповідальність працівників Національної поліції має низку відмінностей від майнової відповідальності та матеріальної відповідальності, що застосовується до працівників, а саме:

1) спеціальний суб'єкт (у цивільно-правових відносинах суб'єктом виступає будь-яка фізична або юридична особа, що завдала шкоди, якщо вона має цивільну правосуб'єктність, або особа, яка відповідальна за завдану шкоду; у трудових правовідносинах - можуть бути лише працівники, що перебувають у трудових правовідносинах із підприємством, установою, організацією, яким завдано шкоди);

2) під час визначення розміру матеріальної відповідальності поліцейських береться

до уваги лише пряма дійсна шкода, завдана державі;

3) наявні відмінності під час вирішення питання щодо розміру сум, що підлягають стягненню для компенсування шкоди;

4) матеріальна відповідальність поліцейського настає за обов'язковою наявністю вини.

Висновки. Юридична відповідальність у сфері праці являє собою комплекс норм не тільки трудового, а й інших галузей права. Існування розглянутих вище видів юридичної відповідальності за порушення трудового законодавства є справедливим, дозволяє всебічно регулювати трудові правовідносини, скорочує кількість порушень у сфері праці, а чітке уявлення про кожного з них, про порядок і умови їх застосування є гарантією захисту прав сторін трудових відносин. Юридична відповідальність працівників Національної поліції України в контексті трудових правовідносин регламентується Конституцією України, КЗпП України, спеціальними законами України (норми яких не суперечать Конституції України та КЗпП України), іншими нормативно-правовими актами.

Література

1. Про Національну поліцію : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41 Ст. 379.

2. Горобець Л.І., Прохватило О.В. Відповідальність за порушення законодавство про працю. Миргород : Миргородське міськрайонне управління юстиції, 2014. С. 19.

3. Чанышева Г.И., Болотина Н.Б. Трудовое право Украины. Харьков : Одиссей, 2001. 512 с.

4. Прилипко С.М., Ярошенко О.М. Трудове право України : підручник. Харків : ФІНН, 2009. 728 с.

5. Кодекс законів про працю України, затвердж. Законом № 322-VIII від 10 грудня 1971 р. ВВР. 1971. Додаток до № 50. Ст. 375.

6. Про Дисциплінарний статут Національної поліції України : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 29. Ст. 233.

Мух К. Б.,

аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін і трудового права імені О. І. Процевського Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
ORCID: 0000-0001-7661-3629